

РІВЕНЬ ФІНАНСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Карпенко А.В.

У статті проаналізовано рівень фінансування наукової та інноваційної діяльності в Україні, структуру джерел фінансування. Визначено результати інноваційної діяльності. Запропоновано обґрунтовані напрями розвитку інноваційної діяльності.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними задачами. Світовий досвід доводить важливу роль інноваційного підприємництва у трансформації господарського механізму, підвищенні інтенсивності його структурної перебудови, де домінантою розвитку має бути ефективне використання інтелектуального потенціалу країни. В сучасних умовах інноваційна діяльність є одним із найважливіших факторів економічного розвитку, а освоєння інновацій є головною умовою забезпечення конкурентоспроможності економіки.

В Україні зростає розуміння виняткової ролі науки та інновацій у розвитку національної економіки при постійному обговоренні на державному і регіональному рівнях, в бізнесовому середовищі, суспільному секторі та сфері освіти. Проте попри загальне визнання високого значення інноваційних процесів для економічного розвитку держави, сучасний стан системи їх фінансового забезпечення, як одного з ключових чинників інноваційної діяльності, свідчить про її неспроможність створити необхідні умови для реалізації існуючого інноваційного потенціалу. Відсутність належного фінансового забезпечення, концентрації та ефективного використання наявних фінансових ресурсів стримує процес активізації інноваційної діяльності та знижує першорядний вплив на ефективність економічних інновацій.

Аналіз досліджень і публікацій за темою дослідження. Формування нової економіки, що базується на знаннях являє собою систему взаємопов'язаних між собою етапів загального інноваційного циклу розвитку виробництва, що починається з набуття населенням країни певної суми знань у системі освіти і закінчується використанням матеріалізованих інноваційних результатів інтелектуального розвитку

суспільства в секторах економіки. Тому комплексне розв'язання проблеми фінансового забезпечення кінцевих результатів розвитку знаннєвої економіки передбачає визначення оптимальних співвідношень в обсязі фінансових ресурсів.

Аналіз фінансування інноваційної діяльності представлено у наукових працях таких вчених як Д. Гарнер, В. Геєць, Л. Дж. Гітман, А. Пересада, В. Семиноженко, Д. Стеченко, Л. Федулова та інші.

Незважаючи на суттєві результати різноманітних досліджень з проблем фінансування інноваційної діяльності їх рівень залишається невисоким, а структура – недосконалою, що й потребує подальшого наукового розгляду.

Мета статті. Дослідження рівня фінансування наукової та інноваційної діяльності та обґрунтування напрямів розвитку інноваційної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зарекомендувавши себе як державу з наукомісткими галузями промисловості, Україна сьогодні перебуває на світовому ринку високотехнологічної продукції на позиціях аутсайдера, оскільки не належить ні до однієї з провідних груп міжнародних постачальників високотехнологічної продукції і не має розвиненого внутрішнього механізму ринкового і державного регулювання даного ринку [1, с. 273].

Посилення інноваційності розвитку економічних процесів в світовій практиці досягається через комерціалізацію науково-дослідних розробок, що забезпечується стимулюванням усіх учасників інноваційної діяльності. Визначальна роль в цьому напрямі належить державному фінансуванню при поєднанні прямих і непрямих інструментів стимулювання інновацій.

Фінансування інноваційної діяльності є однією з найважливіших умов інноваційної активності, оскільки проведення ефективної інноваційної діяльності вимагає значних фінансових вкладень. У більшості країн світу основними джерелами інноваційної діяльності є бюджетні кошти, що лімітуються у законодавчому порядку [2], в Україні ж характерною є зовсім інший підхід з мінімальною участю держави (табл. 1).

Отже, основним джерелом фінансування інновацій в Україні протягом 2000-2012 рр. залишаються власні кошти підприємств, на частку яких у 2012 р. приходиться 63,9 % загального обсягу витрат на інновації, частка яких скоротилася з 79,6 %. Значними за обсягами фінансування є інші джерела, частка яких коливається в межах 9-46 % та

іноземних інвесторів – 0,4-30 % в різні роки.

Таблиця 1

Джерела фінансування інноваційної діяльності в Україні

Роки	Загальна сума витрат, млн. грн.	У тому числі за рахунок коштів							
		власних		державного бюджету		іноземних інвесторів		інші джерела	
		млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%
2000	1757,1	1399,3	79,6	7,7	0,4	133,1	7,6	217	12,3
2001	1971,4	1654	83,9	55,8	2,8	58,5	3,0	203,1	10,3
2002	3013,8	2141,8	71,1	45,5	1,5	264,1	8,8	562,4	18,7
2003	3059,8	2148,4	70,2	93	3,0	130	4,2	688,4	22,5
2004	4534,6	3501,5	77,2	63,4	1,4	112,4	2,5	857,3	18,9
2005	5751,6	5045,4	87,7	28,1	0,5	157,9	2,7	520,2	9,0
2006	6160,0	5211,4	84,6	114,4	1,9	176,2	2,9	658	10,7
2007	10850,9	7999,6	73,7	144,8	1,3	321,8	3,0	2384,7	22,0
2008	11994,2	7264	60,6	336,9	2,8	115,4	1,0	4277,9	35,7
2009	7949,9	5169,4	65,0	127	1,6	1512,9	19,0	1140,6	14,3
2010	8045,5	4775,2	59,4	87,0	1,1	2411,4	30,0	771,9	9,6
2011	14333,9	7585,6	52,9	149,2	1,0	56,9	0,4	6542,2	45,6
2012	11480,6	7335,9	63,9	224,3	2,0	994,8	8,7	2925,6	25,5

З державного бюджету фінансування інноваційної діяльності за весь період здійснювалося лише на рівні 1-3 %, що відображає майже пасивність держави до інноваційної діяльності. Незначне фінансове забезпечення державою інноваційних процесів майже не впливає на загальний розвиток інноваційної діяльності. Прикорм є також те, що навіть іноземні інвестиції майже завжди перевищували за розміром державні обсяги коштів, що виділялися на інноваційну діяльність.

Фінансування наукових та науково-технічних робіт в Україні зросло протягом 2000-2011 рр. в 4,7 рази, проте за 2010-2011 рр. скоротилося на 3,9 %. В структурі джерел фінансування найбільша частка припадає на кошти державного бюджету, найвищий рівень якого був у 2007-2009 рр. [2]. За цей період зростає питома вага в структурі фінансування власних коштів, на замовлення підприємств України та іноземних держав (рис.1).

У 2011 р. в Україні 23,3 % загального обсягу витрат було спрямовано на виконання фундаментальних досліджень, які на 94 % профінансовано за рахунок коштів державного та місцевого бюджетів, 18 % - на виконання прикладних досліджень (близько 45 % коштів державного та місцевого бюджетів).

Рис. 1. Структура джерел фінансування наукових та науково-технічних робіт в Україні

Однак, структура фінансування за рахунок державного бюджету визнається як недосконала, оскільки частка фінансування на фундаментальні дослідження у 2008 р. була: нижче в 2 рази порівняно з розвиненими країнами; витрати на наукову діяльність у розрахунку на одну особу населення майже в 300 разів менше ніж в США; частка ВВП, яка витрачається на наукові дослідження в 2-2,5 рази менша, ніж у провідних країнах світу; питомі витрати на наукові дослідження в розрахунку на одного науковця в Україні майже в три рази менші ніж у Росії та у 70 разів – ніж в США [3, с. 90].

Такий стан фінансування безперечно відображається на результативності інноваційної діяльності в Україні, яка залишається на дуже низькому рівні. З кожним роком (за 2000-2012 рр.) невпинно скорочується кількість організацій, які виконують наукові дослідження й розробки (з 1490 до 1208), зменшується чисельність науковців (з 120773 до 82032) тощо. За 2000-2012 рр. частка реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової скоротилася з 6,9 % до 3,3 % при загальному зменшенні питомої ваги підприємств, що впроваджували інновації з 14,8 % до 13,6 % (табл. 2) [2; 4, с. 83-84].

Незважаючи на зростання в 1,5 рази обсягу впроваджених нових технологічних процесів, рівень освоєння виробництв інноваційних видів продукції скоротився в 4,5 рази.

Таблиця 2

Впровадження інновацій на промислових підприємствах в Україні

Роки	Питома вага підприємств, що впровадили інновації, %	Впроваджено нових технологічних процесів, од.	у т.ч. маловідходні, ресурсозберігаючі	Освоєно виробництво інноваційних видів продукції*, найменувань	з них нові види техніки	Питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової, %
2000	14,8	1403	430	15323	631	-
2001	14,3	1421	469	19484	610	6,8
2002	14,6	1142	430	22847	520	7,0
2003	11,5	1482	606	7416	710	5,6
2004	10,0	1727	645	3978	769	5,8
2005	8,2	1808	690	3152	657	6,5
2006	10,0	1145	424	2408	786	6,7
2007	11,5	1419	634	2526	881	6,7
2008	10,8	1647	680	2446	758	5,9
2009	10,7	1893	753	2685	641	4,8
2010	11,5	2043	479	2408	663	3,8
2011	12,8	2510	517	3238	897	3,8
2012	13,6	2188	554	3403	942	3,3

* до 2003 року нових видів продукції

За 2000-2012 рр. обсяг виконаних наукових та науково-технічних робіт в Україні збільшився в 5,7 рази (табл. 3) [2], проте переважно за рахунок інфляційних змін, оскільки динаміка обсягу фінансування у цінах 2005 р. наглядно відмічає лише незначне зростання за 2005-2011 рр. з 5160,4 до 5426,6 млн. грн. (або лише на 5,2 %).

В структурі виконаних робіт зросла частка фундаментальних досліджень в 1,7 рази, незначне зростання було науково-технічних послуг (на 2,2 %), а питома вага прикладних досліджень та розробок – зменшилась відповідно на 3,8 та 8,2 %.

Низьку результативність доводить також показник питомої ваги обсягу виконаних робіт у ВВП, який за 2000-2012 рр. майже постійно скорочувався.

В Україні як під час кризи, так і сьогодні держава намагається пом'якшити її наслідки, проте практично не мотивує до реалізації активної інноваційної діяльності, направляє значні ресурси та зусилля на

рятування та підтримку сировинного сектору економіки попри відсутність додаткових витрат на науку, діяльність наукомістких компаній. Відповідно сьогодні в Україні серйозною проблемою є не відсутність фінансових ресурсів, а ідей для інвестування дешевих грошей, які залучаються переважно на спекулятивні ринки.

Таблиця 3

Обсяг та структура виконаних наукових та науково-технічних робіт в Україні

Роки	Всього, в фактичних цінах, млн. грн.	У тому числі								Питома вага обсягу виконаних робіт у ВВП, %
		фундаментальні дослідження		прикладні дослідження		розробки		науково-технічні послуги		
		млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	
2000	1978,4	266,6	13,5	436,7	22,1	1106,3	55,9	168,8	8,5	1,16
2001	2275,0	353,3	15,5	304,9	13,4	1317,2	57,9	299,6	13,2	1,11
2002	2496,8	424,9	17,0	343,6	13,8	1386,6	55,5	341,7	13,7	1,11
2003	3319,8	491,2	14,8	429,8	12,9	1900,2	57,2	498,6	15,0	1,24
2004	4112,4	629,7	15,3	573,7	14,0	2214,0	53,8	695,0	16,9	1,19
2005	4818,6	902,1	18,7	708,9	14,7	2406,9	50,0	800,7	16,6	1,09
2006	5354,6	1141,0	21,3	841,5	15,7	2741,6	51,2	630,5	11,8	0,98
2007	6700,7	1504,0	22,4	1132,6	16,9	3303,1	49,3	761,0	11,4	0,93
2008	8538,9	1927,4	22,6	1545,7	18,1	4088,2	47,9	977,7	11,4	0,90
2009	8653,7	1916,6	22,1	1412,0	16,3	4215,9	48,7	1109,2	12,8	0,95
2010	9867,1	2188,4	22,2	1617,1	16,4	5037,0	51,0	1024,6	10,4	0,90
2011	10349,9	2205,8	21,3	1866,7	18,0	4985,9	48,2	1291,5	12,5	0,79
2012	11252,7	2621,9	23,3	2057,7	18,3	5369,9	47,7	1203,2	10,7	0,80

Висновки. Отже, сьогодні в Україні важливим залишається підвищення уваги держави та суспільства в цілому до рівня інноваційної діяльності, формування інноваційної культури нації, створення умов для формування приватно-державного партнерства, а також вибору оптимальних форм та джерел фінансування при створенні інновацій та розвитку інноваційної діяльності.

Сучасна ситуація у вітчизняній економіці характеризується відсутністю повного, вичерпного розуміння суспільством необхідності структурних реформ в економіці пов'язаних з переходом на інноваційну модель розвитку, яка стримується на різних рівнях управління, відзначається пасивністю щодо популяризації та активної позиції влади, підприємців та споживачів.

Фінансове забезпечення розвитку інноваційної сфери повинно стати пріоритетним завданням інноваційної політики, що має ґрунтуватися на системі стратегічних пріоритетів інноваційного розвитку зі скороченням їхньої кількості та збереженням тих, в яких Україна має суттєвий науковий здобуток і перспективи. Необхідно розробити та запровадити комплексну систему фінансової підтримки інноваційної діяльності, зокрема щодо механізмів здешевлення кредитів і заохочення банків до кредитування інноваційних проєктів. Такі заходи сприятимуть стимулюванню збільшення інвестицій у наукові установи, технологічні парки та інші науково-орієнтовані галузі і від інших недержавних джерел.

Література:

1. Продіус І.П. Удосконалення управління інноваційною діяльністю на промислових підприємствах / І.П. Продіус, В.В. Кліменко // Труды Одесского политехнического университета. – 2007. – Вып. 1 (27). – С. 273-277.

2. Наука та інновації в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

3. Ризики та перспективи розвитку України у період посткризового відновлення : монографія / А.І. Даниленко, В.В. Зимовець, В.І. Сиденко та ін. ; за ред. чл.-кор. НАН України А.І. Даниленка. – К. : Ін-т екон. та прогноз. НАН України. – 2012. – 348 с.

4. Економіка України за 1991-2009 роки / за заг. ред. акад. НАН України В. М. Гейця [та ін.] ; Ін-т екон. та прогноз. НАН України. – К. : Держкомстат України. – 2010. – 112 с.

Abstract

Karpenko A.V.

A level of financing innovative activity in the Ukraine

In the article analysed the level of financing scientific and innovative activity in Ukraine, the structure of funding sources. The analysed results of innovative activity. The offered a grounded directions of development of innovative activity.